

MULTIPOLÁRNÍ SVĚT

Seminární práce

Obsah

Úvod - konec bipolárního vidění světa	3
Monopolární model světa	3
Multipolární model světa	4
Úloha států v Huntingtonově modelu	5
Úloha mezinárodních organizací v Huntingtonově modelu	7
Závěr	7
Použité prameny	9

Úvod - konec bipolárního vidění světa

Po ukončení téměř půlstoletí trvajících období studené války mezi dvěma supervelmocemi a jejich satelity převažoval na počátku devadesátých let minulého století optimistický pohled na další vývoj ve světovém dění. Naprostá většina odborníků se přikláněla k pojetí světa, jehož autorem byl Francis Fukuyama.

Fukuyamův model uspořádání mezinárodních vztahů se začal označovat jako monopolární. Fukuyama při jeho konstituování vycházel z myšlenky, podle níž zánik ideologického rozdělení světa bude znamenat i "konec historie". Západní model liberální demokracie se dříve či později stane konečnou formou vládnutí všude na světě, a tím vypadnou ze hry tradiční příčiny vážných celosvětových konfliktů.¹ Naše planeta se měla stát prostorem k rozvoji jediné globální civilizace, podle Fukuyamy dokonce jakýmsi poměrně nudným místem, kde se skoro nic neděje.

K obecnému přijetí tohoto názoru přispěla všeobecná euforie počátku devadesátých let, tak podobná atmosféře po ukončení každého z vážných konfrontačních období v lidských dějinách. Stejně jako první a druhá světová válka, byla i studená válka považována za válku poslední. Lidstvo se prý, poučeno zkušenostmi, odvrátí od soupeřivosti, aby se ubíralo novou, dosud neprošlapanou stezkou porozumění a spolupráce.

Monopolární model světa

Je snadné a laciné se dnes nad těmito myšlenkami shovívavě usmívat a myslet si něco o nebetyčné naivitě jejich autora. Francis Fukuyama vycházel ve své době z předpokladu platnosti několika tvrzení, přičemž v přesvědčení o jejich pravdivosti nebyl zdaleka sám.

V první řadě předpokládal, že možnost globálního konfliktu je definitivně zažehnána. Ke globálnímu konfliktu v podobě třetí světové války mohlo dojít z příčiny rozdílnosti vyznávaných politických ideologií. Protože ale idea liberální demokracie celkově triumfuje, čeká nás budoucnost světa s jedinou formou politického zřízení. Fukuyama zde bere v úvahu jen situaci v tzv. prvním a druhém světě. Pro třídně ideologické pojetí světa a nejruznějšími diktátorské režimy zůstane snad ještě po několik let místo ve třetím světě,

¹ ŽANTOVSKÝ, M., *Střízlivé proroctví Samuela Huntingtona*, s. 1.

ovšem jen dočasně.² Tento ústupek si celkem logicky mohl dovolit, neboť třetí svět přece nezatáhne první a druhý do konfliktu celosvětového rozměru.

Druhým předpokladem bylo přesvědčení o univerzální pravdě principů tržní ekonomiky. Tehdy nesporná ekonomická úspěšnost liberálních idejí byla vysvětlována jako jediná cesta k ekonomické prosperitě. Centrálně plánovaná ekonomika i nejrůznější "třetí cesty" ve snaze zajistit dostatek spotřebního zboží a ekonomickou konkurenceschopnost hanebně ztroskotaly. O možnosti finančních a hospodářských krizí celosvětového rozsahu se tehdy nehovořilo. Nebyl k tomu koneckonců ani důvod, nenasycenost nových trhů po dvacet let krize oddalovala.

Třetí tezí byla myšlenka o prospěšnosti informační a dopravní propojenosti celého světa. Padla železná opona, odstraňovaly se bariéry bránící cestování a mezinárodnímu obchodu. Fukuyama usuzoval, že globální komunikace umožní široké propojení různých kultur, které si tak budou více rozumět. Multikulturní svět bude světem, kde se případné konflikty budou řešit kompromisem.

Multipolární model světa

Optimismus názor počátku devadesátých let se ale velice rychle ukázal jako předčasný. Vývoj ve světě nebyl zdaleka tak jednoznačný, jak předpokládaly vize předních geopolitiků. Od monopolárního pojetí světa se pomalu upouštělo, ke slovu se dostal multipolární model světa, který se dnes ukazuje jako nejbližší pravdě.

Za tvůrce multipolárního modelu světa je považován Samuel Huntington (1927 - 2008), profesor politologie Harvardovy univerzity. Svoji teorii poprvé publikoval v létě roku 1993 v americkém dvouměsíčníku *Foreign Affairs*, zabývající se otázkami mezinárodní politiky. Veřejné prezentace se jeho názorům ale dostalo už o rok dříve na přednášce pro American Enterprise Institute ve Washingtonu.³

Samuel Huntington svůj model prezentoval jako zkušený politolog s dlouholetou praxí. Už v sedmdesátých letech, za vlády J. Cartera, byl poradcem pro bezpečnost a plánování při Národní radě bezpečnosti. Mezinárodní politikou se zabýval v několika vydaných publikacích, působil také jako ředitel Harvardského institutu pro strategické plánování.

2 HUNTINGTON, S., *Střet civilizací*, s. 19.

3 HUNTINGTON, S., *Střet civilizací*, s. 6.

Huntingtonova teorie vychází z názoru, že dřívější střet ideologií, určující dění ve dvacátém století, bude vystřídán střetem civilizací jako nejčastější příčinou konfliktů století současného. Do vážných konfliktů už nebudou vstupovat společenské třídy, ale celé civilizační (kulturní) okruhy. "V případě jugoslávského konfliktu Rusko diplomaticky podporovalo Srby, zatímco Saúdská Arábie, Turecko, Írán a Libye dodávaly zbraně i finanční prostředky bosenským muslimům, a to nikoliv z důvodu ideologických a mocenských, ale z důvodu kulturní spřízněnosti." ⁴

Huntington rozeznává celkem devět světových civilizací, přičemž termín civilizace je mu synonymem pro kulturu i náboženství. "Ze všech prvků objektivně definujících civilizaci je však nejdůležitější náboženství... Lze říci, že do značné míry jsou hlavní světové civilizace totožné s největšími světovými náboženstvími. Lidé, kteří mají společnou řeč a zvyky, avšak rozdílnou víru, se klidně mohou navzájem vraždit, jak tomu bylo v Libanonu, bývalé Jugoslávii a na indickém subkontinentu." ⁵

Huntington tedy hovoří o civilizaci (kultuře) africké, čínské (konfuciánské), hinduistické, buddhistické, islámské, japonské, latinskoamerické, pravoslavné a západní. Lidi už nerozdělují ideologické nebo politické problémy, ale kulturní rozdíly. "Po pětadvaceti letech rozdělovala Evropu jakožto hlavní hranice železná opona. Nyní se tato linie posunula o několik set kilometrů na východ a odděluje národy západního křesťanství od národů muslimských a pravoslavných." ⁶ Civilizační hranice jsou tu klidnější, jinde napjatější a výbušnější.

Tomuto obrazu světa se také někdy s určitou dávkou ironie říká tektonické pojetí, protože připomíná geologický vývoj světa. Jako na sebe narážejí zemské kry a na místě jejich střetu dochází k největším katastrofám, narážejí na sebe „kry“ civilizací a místa jejich střetu jsou ohnisky válečných konfliktů (Balkán, Čečensko, Kašmír atd.).

Úloha států v Huntingtonově modelu

Suverénní státy nadále zůstávají i v jednadvacátém století hlavními aktéry světového dění. Státní příslušnost zůstává pro mnoho lidí primárním zdrojem identity. "Moderní státy jsou státy silnými, s vysokým stupněm sociopolitické soudržnosti. Zajišťují

4 HUNTINGTON, S., *Střet civilizací*, s. 15.

5 HUNTINGTON, S., *Střet civilizací*, s. 34.

6 HUNTINGTON, S., *Střet civilizací*, s. 16.

prostředí pro "dobrý život" svých občanů a poskytují jim hlavní politické statky: bezpečnost, svobodu, pořádek, spravedlnost a blahobyť." ⁷

Obyvatelstvo je stále ještě zatím zvyklé očekávat řešení problémů od svých vlád, nikoliv od celých civilizací. Stát zatím nebyl, a v dohledné době ani nebude nahrazen jinou institucí, která by byla schopna reagovat na globální změny a stát zastoupit. I když tradiční nástroje politiky státu v multikulturním světě ztrácejí na významu, je stále důležité, jak připraví politikové své státy na budoucnost.

Toto tvrzení můžeme ovšem zastávat jen s vědomím, že současné globální změny užitečnost státu a jeho institucí v některých ohledech zpochybňují. Zvláště patrné je to u států s nižší úrovní HDP, kde mohou nadnárodní koncerny příslibem přímých investic či hrozbou odchodu ze země ovlivňovat politiku vlády. Disponují přitom finančními prostředky, které převyšují státní rozpočet dané země. V tomto ohledu není každý stát pro budoucí možné konflikty v multipolárním světě tím správným útvarem, který by byl schopen adekvátně reagovat na nové situace. ⁸

Stát je nyní, v multipolárním světě, daleko více vnímán jako součást určitého civilizačního okruhu. Dokladem toho je nejdůležitější událost poslední doby - útoky z 11. září 2001. Ty nebyly vedeny proti Spojeným státům jako nepřátelský akt jednoho státu vůči druhému, ale jako útok na mocenské symboly jiné civilizace. Nota bene, i reakce na 11. září byla vedena v duchu kolektivního vystoupení subjektů, spojených stejnými civilizačními hodnotami.

V těchto souvislostech zažívá renesanci myšlenka obnovy státu jako "shody mezi politickou a národní jednotkou" ⁹ s tou modifikací, že nacionální aspekt ustupuje pro současnost a budoucnost podstatnější složce společného civilizačního okruhu. Vycházíme-li z Huntingtonova pohledu na svět, úspěšné mohou být jen takové státy, které budou ve shodě se svým obyvatelstvem jasně deklarovat svou příslušnost k jedné z civilizací. Stát nevyhraněný v této oblasti nemůže uspět. "Kdo tváří v tvář konfliktům, do nichž se dostaly etnicky pluralitní společnosti, káže ideály multikulturní lásky k cizincům, vysmívá se lidem." ¹⁰ Na základě tohoto tvrzení si můžeme dovolit předpovědět další etapu rozpadu takových států, které nejsou civilizačně (kulturně) jednotné. ¹¹ Kontraproduktivními se v tomto ohledu do

7 SØRENSEN, G., *Stát a mezinárodní vztahy*, s. 186.

8 Huntington si tento problém uvědomuje a řešení nalézá v rozdělení států na ústřední (silné) a členské (slabší). Sám k tomu ale dodává, že některé civilizace ústřední stát nemají, v jiných splývá stát a jedna civilizace (tzv. osamocená země - např. Japonsko).

9 SØRENSEN, G., *Stát a mezinárodní vztahy*, s. 96.

10 BECK, U., *Moc a protiváha moci v globálním věku*, s. 11.

11 Huntington o nich mluví jako o rozštěpených zemích.

budoucná jeví snahy o vyšší autonomii těch území, která jsou s mateřskou zemí civilizačně jednotná.

Některé státy se nalézají ve fázi, kdy svůj civilizační okruh teprve hledají. Huntington o nich hovoří jako o rozpolcených zemích, přičemž určitá kulturní schizofrenie u nich zůstává určující charakteristikou.¹²

Úloha mezinárodních organizací v Huntingtonově modelu

Otevřenou zůstává otázka, jestli celosvětové organizace, jako je OSN, OECD, WTO, G-8 a podobné nejsou v multipolárním světě přece jen v pozici, která je nad jejich síly.¹³ Jejich snaha o vytvoření celosvětového jednacího fóra napříč civilizacemi začíná připomínat boj s větrnými mlýny. Příkladem může být pořádání konferencí WTO, často doprovázené neúspěchy v jednání a zdoluhavým projednáváním každé otázky. Příznačná je i skutečnost, že v oblasti vojenství nikdy ani k žádnému pokusu o vytvoření podobného společenství nedošlo.

Skutečně silnými hráči v multipolárním světě se stávají mezinárodní organizace, omezující svou působnost na oblast jednoho z civilizačních okruhů. Vyhnou se tím zbytečným komplikacím a zajistí si vysokou akceschopnost.

Závěr

Když skončila v roce 1991 první válka v Perském zálivu, vystoupil tehdejší americký prezident George Bush s projevem, v němž také zazněla tato slova: "Svět, který jsme až dosud znali, byl světem rozděleným - světem ostnatého drátu a betonových zátarasů, konfliktu a studené války. Nyní se před námi otevírá svět nový. Svět, v němž existuje velice reálná naděje na nový světový řád. ... Svět, v němž jsou svoboda a respektování lidských práv doma ve všech zemích. "¹⁴

Dnes, po téměř dvaceti letech, můžeme konstatovat, že tato vize zůstala nenaplněna. Přehnaný optimismus je již minulostí, namísto něho nastoupilo věčné a střízlivé

12 HUNTINGTON, S., *Střet civilizací*, s. 177.

13 BECK, U., *Moc a protiváha moci v globálním věku*, s. 269.

14 PORTER, L. *Kdo jsou ilumináti?*, s. 163.

chápání reality jako něčeho, co nemusí být právě v souladu s našimi přáními.

Huntingtonův model ovšem není zdaleka tak pesimistický, jak by se mohlo na první pohled zdát. Jednotlivé civilizace mohou žít vedle sebe, jen se musí vzdát úsilí o vnucování svých vlastních hodnot a svého způsobu života ostatním.

Použité prameny

BECK, Ulrich. *Moc a protiváha moci v globálním věku*. 1 vyd. 2007. ISBN 978-80-86429-67-0

HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací*, 1. vyd. 2001. ISBN 80-86182-49-5

PORTER, Lindsay. *Kdo jsou ilumináti?*. 1. vyd. 2007. ISBN 978-80-7362-369-2

SØRENSEN, Georg. *Stát a mezinárodní vztahy*. 1. vyd. 2005. ISBN 80-7178-910-0

ŽANTOVSKÝ, Michael. *Střízlivé proroctví Samuela Huntingtona*. In: HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací*, 1. vyd. 2001. ISBN 80-86182-49-5